

V) Küreselleşme Kuramları-2: Enformasyon Çağı ve Enformasyon Toplumu

2000'lerde, küreselleşme konusundaki kuramsal tartışmaya önemli bir katkıyı, Manuel Castells yapmıştır. Castells, üç ciltlik **Enformasyon Çağı** başlıklı çalışmasında, günümüz küreselleşmesinin ardında yatan temel dinamiğin, enformasyon devrimi olduğu olduğunu vurgular. Enformasyon devrimi, kapitalizmin niteliksel olarak yeni bir aşamaya taşınmasının nedeni ve sağlayıcısıdır. Bu yeni aşamayı karakterize eden gelişme ise, esas olarak üretimin enformatikleşmesidir. Ancak sadece üretim değil, kapitalist ekonomik ilişkilerin tüm boyutları, üretim, ticaret ve finans, artan bilişim ve iletişim olanakları sayesinde, artık ağlar içinde örgütlenmekte ve yürütülmektedir. Bu sayede, içinde bulunduğumuz tarihsel dönemde, toplumsal yaşamı düzenleyen işlev, süreç ve yapılar da ağlar etrafında örgütlenmektedir. Dolayısıyla, modern toplumların hiyerarşik örgütlenmesinin yerini ağ yapısı almaktadır. Castells, bu yeni küresel durumu **ağ toplumu (network society)** kavramı ile açıklamaya çalışır. Ağlar, toplumlarımızın yeni morfolojisini oluşturmaktadır. Teknolojik gelişmeler, toplumsal örgütlenmenin de ağ biçiminde olmasını adeta zorunlu kılmaktadır. Ağ toplumu, Castells'in küreselleşme kavramının merkezi kavramıdır.

Ağ nedir? Ağ, birbiri ile bağlantılı, hiyerarşik olmayan, merkezsiz bir düğümler dizisidir. Bugün küresel alanda toplumsal ilişkiler, kültürel ilişkiler, ekonomik alandaki üretim, ticaret ve finans ilişkileri ve siyasal ilişkiler ağlar halinde ve üzerinde yürütülmektedir. Bu nedenle üretim, ticaret, finans, siyaset, medya, yerel yönetimler ya da sivil toplum ağları gibi farklı ağlardan bahsedebilmekteyiz. Castells'e göre bu ağların içindeki bağlantı noktaları, yani düğümler, ağlara göre farklılıklar gösterir. Örneğin küresel finansal akışlar ağında, bu düğümler menkul değerler piyasalarıdır. Avrupa Birliği'nin oluşturduğu siyasal ağda, bu düğümler Bakanlar Konseyi ve Komisyon'dur. Küresel medya ağlarında ise, büyük medya şirketleri ve onların küresel ölçekte yayın yapan TV kanalları, haber kanalları ve giderek daha ağırlıklı bir şekilde sosyal medya araçlarıdır. Sosyal medyanın, geleneksel medya dışında farklı bir ağ oluşturmakta olduğunu kesinlikle iddia edebiliriz.

Tüm bu ağlar arasındaki ilişkilerin yürütülmesi yani akışların ağlar üzerinden kesintisiz bir şekilde devam edebilmesi, enformasyon teknolojisindeki devrimsel değişikliklerle mümkün olmuştur. Dünyanın neredeyse tüm kıtalarında yaşayan insanların tüm eylemleri,

kurumları ve yapıları birbirleri ile sürekli olarak bağlantılıdır. Bugünkü dünya, haber ve bilginin anlık olarak, neredeyse ışık hızında yayıldığı enformasyon teknolojilerine dayalı bir mimariye sahiptir. Dolayısıyla, bir önceki dönemin sanayi toplumundan **enformasyon toplumuna** bir geçiş söz konusudur. Bu konu, özellikle küreselleşmenin ekonomik ve kültürel boyutları tartışılırken daha detaylı ele alınacaktır.

Ağlar arasındaki ilişkilerin enformasyon paylaşımına ve bunu mümkün kılan çok çeşitli enformasyon teknolojilerine dayanıyor olması, bu ağların sınırsız olduğunu ve sürekli genişleyebildiğini gösterir. Dolayısıyla toplumsal yaşamın her alanında oluşmuş bulunan ağlar, ağların dayalı olduğu değer, kurum ve fikirleri benimseyen devlet ve devlet dışı aktörlerin katılımına açıktır. Ağlar, yeni düğümlerle genişleyebilen, açık yapılardır. Ağlar,

- Küreselleşmeye ve merkezsiz yoğunlaşmaya dayalı kapitalist ekonomi için,
- Esneklik ve uyarlanabilirliğe dayalı, iş, işçi ve şirketler için,
- Sonu gelmez bir yıkım ve yeniden yapılanma kültürü için,
- Yeni değerlerin, kamusal hayatta öne çıkan beklenti ve hissiyatın, anında işlenmesine dayalı bir politika yapımı anlayışı için,
- Uzaman yerinden edilmesi ve zamanın bertaraf edilmesini amaçlayan toplumsal örgütlenme için en uygun yapılardır.

Castells'e göre, ağları birbirine bağlayan makaslar vardır. Örneğin hem siyasal süreçleri, hem de onları da etkileyen dev medya imparatorluklarını kontrol altına alan finansal ilişkiler ağı gibi. Bu makaslar ayrıcalıklı iktidar aygıtlarıdır. Dolayısıyla ağlar içinde, devletlerin yanı sıra, birçok yeni iktidar odağı ve ilişkisi oluşmuş durumdadır. Çok sayıda ağın oluşturduğu bu küresel düzende, ağlar arasındaki iç işleyiş kuralları ve makaslar, toplumların şekillendirilmesinin, yönlendirilmesinin başlıca kaynaklarıdır. Küreselleşmenin bu yeni enformasyon teknolojileri sayesinde muazzam hız kazandığı son otuz yılda, yeni bir ekonomi, küresel sermaye, küresel yönetim yapıları ve bilgi ağları etrafında örgütlenmiştir. Bu ağların teknolojik uygulama bilgisi üretimi alanındaki seviyeleri, rekabet ve verimliliklerinin temelini oluşturmaktadır. Büyük çokuluslu şirketler, iç içe geçmiş yüzlerce şirketten ve küçük girişimlerden oluşmaktadır. Emek, işçi kesimleri ve örgütleri ise, performans ve nitelik olarak bütünlüğünü yitirmektedir. Bu yeni yapılanmada, Castells'e göre, belki tarihte ilk kez,

kapitalist üretim ilişkileri, gezegen çapındaki toplumsal ilişkileri biçimlendirmektedir.

Dolayısıyla kapitalizmin bugünkü biçimi ile geçmiş dönemlerdeki özellikleri arasında ciddi farklılıklar vardır. Castells'e göre, 20. Yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan kapitalizmin iki temel ayırt edici özelliği şöyle özetlenebilir:

- 1) Gerçek anlamda küreseldir.
- 2) Büyük ölçüde finansal akışlar etrafında yapılanmaktadır.

Her iki açıdan da, küresel yeni ekonomi, işleyebilmek ve rekabet edebilmek için enformasyon teknolojilerinin ürettiği bilgiye ihtiyaç duyar. Dolayısıyla, bugünkü ekonomik düzen, eski kapitalist üretim biçimleri ve enformasyonel kalkınmanın birbirine eklenmesi ile ortaya çıkmıştır. Böyle bir ekonomik altyapı ile kültürel unsurlar, ilişkiler ve ürünler tarih ve coğrafyadan giderek soyutlanır; dünyanın her yerinde yaşanıp tecrübe edilebilir. Bu sırada diğer kültürel kimlikler, ürün ve yapılarla karışır, etkileşir. Toplumun içinde yer aldığı mekânın ve zamanın maddi temelleri dönüşmektedir. Bu çerçevede ağ toplumu, insanlık tarihinin bütünü içinden baktığımızda, yepyeni ve çok başka bir toplumsal durumu ifade eder. Castells'e göre, bütün bir insanlık tarihi içinde pre-modern dönem, doğanın insan edimleri üzerindeki hâkimiyeti; modern dönem ise bunun tersine çevrilmesi çabaları, akıl ve bilim ışığında insan edimlerinin doğa üzerindeki hâkimiyet çabaları ile karakterize edilmiştir. Bugün ise, doğa insan edimleri ile yapaylaştırılmaktadır.

Burada vurgulanması gereken diğer bir önemli husus da şudur: Enformasyonel ekonomi ve enformasyon toplumu, çok farklı kültürel, ulusal bağlamlarda gelişmiştir: Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Uzakdoğu, Rusya ve çevresi ile Latin Amerika, kısmen de Orta Doğu. Bu kültürel bağlamlar, üretim, tüketim ve dağıtım süreçlerinde ortaklaşan bir örgütlenme biçimleri matrisinin içinde yer almaktadırlar. Bu matris, teknolojik atılımların, devlet politikalarının ve şirket stratejilerinin yeni bir ekonomik düzen içinde bir araya geldiği bir matristir ki, bu durum, tüm bu coğrafyaları küresel bir bütünlüğün içinde yer almaya adeta zorlamaktadır.